

М. М. Конончук, канд. філол. наук, доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

"ЧОРНА РАДА" ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В РАДІОПУБЛІЦИСТИЦІ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА "ЛІТЕРАТУРНИЙ СВІТ"

Ідеться про заборонену в радянський час повість класика української літератури Пантелеймона Куліша "Чорна рада", якій була присвячена серія радіопередач Юрія Лавріненка у проєкті "Літературний світ" на радіо "Свобода" в Нью-Йорку в 60-ті рр. ХХ ст.

Ключові слова: історія, повість, гетьманство, радіопубліцистика, Руїна, радіопроект, міжусобиці, минуле.

У 50–60-х рр. ХХ ст. на радіостанції "Свобода" в Нью-Йорку було здійснено два радіопроекти "Історичний світ" та "Літературний світ", що транслювалися на колишній Радянський Союз. І не зважаючи на те, що передачі західних радіостанцій, що транслювалися українською чи російською мовами, відповідними спецслужбами глушилися тріском чи шумом, це однак не зупиняло тих, хто хотів їх слухати і велика правда доносилась до слухачів. Цю правду несли автор цих проєктів Юрій Гайдар (псевдонім відомого літературознавця, культуролога, журналіста Юрія Лавріненка, знаного сьогодні в материковій Україні в основному за антологією української літератури 1917–1933 рр. "Розстріляне відродження"); редактором більшості передач був автор "Жовтого князя" Василь Барка; озвучували текст, або як зазначається в архівних матеріалах, що зберігаються в УВАН (США), "текст читає Оля Шуганська та Юрій Гайдар", колишні актори театру "Березіль".

Сьогоднішнє звертання до радіопубліцистичного доробку Ю. Лавріненка є доцільним у зв'язку з дослідженням специфіки письменницької публіцистики як етичного, журналістського та власне художнього явища, зі з'ясуванням етико-естетичних засад публіцистики митця, її проблемно-тематичної багатоаспектності та соціальної значущості. Крім того, публіцистична спадщина Ю. Лавріненка є цікавим явищем в історії української діаспорної

журналістики, привертає увагу гостротою порушуваних проблем та сміливістю й відкритістю їх розв'язання. У озвучених на весь світ радіопередачах йшлося про багато постатей і явищ як української, так і світової культури. Крім цієї, не тільки складної, а й ризикованої за радянських часів тематики, бо вона як ніщо інше розбуджувала національний дух народу, Ю. Гайдар-Лаврінко зробив чимало для реабілітації та пропагування творчості українських письменників, яких довго замовчували, приписуючи їм чужі політичні та естетичні погляди, що певною мірою було нав'язано українському суспільству тогочасною радянською системою. Ставлення автора "Розстріляного відродження" до української літератури було, з одного боку, обоюстороннім, а з іншого, – вболівальним. Після Тараса Шевченка чи не найбільше радіопередач про українських письменників присвячено Пантелеймону Кулішу.

Здається, що може бути привабливим для радіо "Свобода" в середині ХХ ст. (та для Юрія Гайдара й Василя Барки) у постаті Пантелеймона Куліша – творця українського правопису, автора першого історичного роману – "Чорна рада", "Записок о Южной Руси", перекладача на українську Біблії, Шекспіра, Гете, Байрона та інших, людини, яка встигла "показати себе" мало не в усіх сферах письменницької та гуманітарно-наукової діяльності (поет, прозаїк, драматург, перший український літературний критик та історик літератури, історик, етнограф, перекладач, мовознавець, публіцист, педагог, культурно-освітній діяч, редактор, видавець). Ця постать заслуговує на найвищу та найщирішу повагу і вдячність українського суспільства. Та чи так все було? У 20-х рр. ХХ ст. твори Куліша трохи друкувалися і досліджувалися. У Радянській Україні побачили світ перший, третій та шостий томи (1930–1931 рр.; авторський колектив Інституту Тараса Шевченка очолював О. Дорошкевич, за участю Є. Кирилюка, В. Петрова, П. Филиповича та ін.) із запланованого 25-томного (з додатковим томом) видання. На цих томах видання було зупинене. Після цих трьох книг та випущеної в 40-х рр. "Чорної ради", яка не належала до цілком заборонених творів, і з бібліотек разом з іншими забороненими авторами і їх творами не вилучалася аж до 1969–1970 рр., коли побачили світ однотомник

вибраних творів у видавництві "Дніпро" (упорядкування, підготовка текстів та приміток М. Гончарука, вступна стаття І. Пільгука) та книги "Поезій" у серії "Бібліотека поета", видавництво "Радянський письменник", (упорядкування текстів та приміток В. Яременка, вступна стаття І. Пільгука), майже повне мовчання і навпаки "розвінчування" П. Куліша як "буржуазного націоналіста", "ворога Шевченка", "проповідника темноти і відсталості" й таке ін. Тому і не дивно, що радянській владі хотілося замовчати та принизити роль, за влучним визначенням І. Франка, цієї "перворядної звізди в нашому письменстві, великого знавця нашої народної мови" [Франко, 1981, т. 32, с. 169], "одного з корифеїв нашої літератури" [Франко, 1982, т. 33, с. 293].

Та й чи побачили б світ ці два (останні) видання, якби на радіо "Свобода" не було озвучено цикл радіопередач, присвячених П. Кулішу та його творчому доробку. Так, тільки впродовж 1965 р. було озвучено п'ять тематичних виходів в ефір, цілковито присвячених Кулішеві (25 червня "Із забороненої повісті П. Куліша "Чорна рада"; 6 липня "Образи Києва із забороненої повісті П. Куліша "Чорна рада"; 7 липня "Сонет Миколи Зерова про П. Куліша"; 14 липня "Дух руїни і дух будівництва – уривки з повісті П. Куліша "Чорна рада"; 7 жовтня "Оповідання П. Куліша "Орися"), та на початку січня 1966 р. "Образ Кирила Тура із "Чорної ради" П. Куліша. Побратим – характерник – січовик."

Так, у радіопрограмі від 25 червня 1965 р. голосом диктора звучать слова, що радіостанція "Свобода" отримує листи з України із проханням "передавати уривки з творів класиків, що їх забороняють і не друкують у Радянському Союзі. До таких заборонених класиків української літератури належать насамперед Пантелеймон Куліш, з минулого століття". Далі в тексті радіопередачі говориться, що "його твори і досі заборонені, а його самого згадують в радянських підручниках тільки для лайки" [Архів УВАН]. Ну що ж, усе закономірно, кому з ідеологів радянського режиму могла сподобатися подвижницька діяльність П. Куліша, про якого прихильник орієнтації на вершинні здобутки європейських літератур Михайло Драгоманов ще у ХІХ ст. відзначив, що, на відміну від багатьох інших

українофілів, цей письменник "б'є в точку всесвітньої, людської культури, котра підніме наш народ" [Переписка Михайла Драгоманова,... с. 106].

Головне завдання, яке ставить перед собою Ю. Лавріненко, готуючи радіопередачі, присвячені П. Кулішеві, "реабілітувати, піднести класика". Адже ми знаємо: провідна функція публіцистики – здійснення впливу на суспільну свідомість. Готуючи слухача до слухання першого в українській літературі історичного роману "Чорна рада", Лавріненко робить просвітницький екскурс у минуле і, розмірковуючи над сьогоденням, ставить питання: "цікаво, що було б, якби сьогодні заборонили в Шотландії друкувати і читати Вальтер Скотта. А от у нас на Радянській Україні неможливо знайти твори Пантелеймона Куліша". Далі йде інформація про те, чим важливий для нас Куліш. Окрім уже сказаного, автор наголошує на тому, що він був другом, помічником, редактором, видавцем творів Шевченка і найголовніше – "першим критиком" Шевченка. Саме він, Куліш, наголошує Лавріненко, "заснував українську літературну критику" [Архів УВАН].

"Куліш – це й полум'яний патріот України, несхибний борець за збереження і розвиток самобутності українського народу, його прадідівських звичаїв і традицій, за нове красне письменство, щонайглибше закорінене у фольклорному ґрунті", – влучно зазначає у вступній статті до двотомного видання творів П. Куліша Є. Нахлік, – і "західник", який наполегливо пропагував і втілював у власних творах ідею світових культурних надбань" [Куліш, 1998, с. 5]. "Може, колись таки стане соромно комусь забороняти і очорнювати Пантелеймона Куліша на Україні", – з боєм запитує Лавріненко. "Хоч Пантелеймон Куліш – класик, а його "Чорна рада" – найкраща українська історична повість, але її вилучено силою із культурної скарбниці нашого народу і в часи царя, і в часи ЦК КПРС" [Архів УВАН]. Як бачимо, тут Лавріненко поділяє високу оцінку сучасників Куліша на чолі з Шевченком, Костомаровим і наступних поколінь на чолі з Іваном Франком, який назвав роман "найкращим твором історичної прози в українській літературі" [Франко, 1984, т. 41, с. 50]. Юрій Гайдар пропонує слухачам уривки з повісті "Чорна рада", в яких

відчувається "два історичні духи України – дух руїни і дух будівництва нації" [Архів УВАН]. Але для автора передачі замало озвучити текст повісті, він хоче, щоб слухач побільше отримав інформації про автора повісті, про історію її створення, а головне – реалізувати той виховний момент, який несуть радіопередачі. Роман "Чорна рада", говорить Лавріненко, Куліш "написав у найкращу пору свого життя". Дійсно, на 1843–1846 рр. припадає початок дружби із Шевченком, Костомаровим, початок діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Свій центральний цикл "Три літа", в якому виступив проти існуючого ладу, Шевченко створив саме у цей період, Костомаров написав відозву "Брати українці", "Книгу буття українського народу" та "Статут слов'янського товариства Святих Кирила та Мефодія", а Куліш – "Чорну раду". І хоч "після "Тараса Бульби" "Чорна рада", на думку Лавріненка, найкраща досі історична українська повість, але "не повезло Україні з нею". На думку В. Шевчука, це є "перебільшенням". Передача радіостанції "Свобода", у якій прозвучала думка Гайдара, датована 1965 р., і, певно, на той час "з'явився масив україномовної історичної прози: оповідання, повісті, романи, творені в різних землях України і на еміграції, за художньою потугою не раз сильніші за "Чорну раду" [Архів автора]. За листом П. Куліша до О. Бодянського від 1 вересня 1946 р.: "вчера (31 серпня 1946 року. – М. К.) был достопамятный день совершенного окончания первого на украинском языке исторического романа "Чорна рада", который к Вашим услугам" [Письма П. Кулиша к О. Бодянскому, с. 106]. Написав він її 1846 р. двома мовами, про що згадував у "Воспоминаниях о Николае Ивановиче Костомарове": "в Киеве начал я писать ("Чорну раду". – М. К.) на языке Пушкина, а в Петербурге написал на языке Шевченка" [Новь, 1885, с. 73].

У березні 1847 р. Куліш разом з дружиною Олександрою Білозерською, її братом Василем виїхав у наукове відрядження до Варшави, де був заарештований за підозрою в участі у Кирило-Мефодіївському братстві, після чого потрапив у тюрму і на адміністративне заслання до Тули. А потім, говорить Лавріненко, "прийшли валуєвські циркуляри і царські укази про заборону українських книг". Десять років чекала повість друку, так як

Куліша було позбавлено права друкуватись. На початку 1857 р. вийшов український варіант повісті "Чорна рада, хроніка 1663 року", а через декілька місяців у журналі "Русская беседа" був опублікований російський варіант повісті. А ще пізніше, мовить Лавріненко, "прийшов Сталін і нові заборони". Тут автор радіопередачі суголосний із засновником європейського жанру історичного роману, в якому поєдналися реалістичні і романтичні тенденції, й говорить, що "Україна і досі не має права читати свого Вальтер Скотта" [Архів УВАН].

Період Руїни (1657–1676), що настав після гетьманування Богдана Хмельницького, став величезною трагедією в історії українського народу, в результаті чого був утрачений шанс створити свою державу. Перемога під Конотопом у червні 1659 р. над російськими військами не врятувала гетьмана Івана Виговського, який вже у вересні цього року позбувся булави. Розкол між Гетьманщиною, Січчю та Лівобережною Україною призвів до громадянської війни. Не знайшли порозуміння між собою старшина, селянство і козацтво, не зумівши подолати внутрішні протиріччя, якими уміло скористалася Москва, роблячи ставку то на Пушкаря, то на Брюховецького чи на Сомка. Польща, в свою чергу, підтримувала Тетерю. "Ці періоди, – за влучним висловлюванням Л. Лук'яненка, – щедро наповнені героїчними сторінками боротьби за українство, але разом з тим є періодами поступового послаблення патріотизму української верстви й переходу її в лоно московської культури" [Лук'яненко, 2006, с. 161]. Страшні людські, матеріальні та духовні жертви, у результаті яких "суцільний хаос, повоєнна руйнація та недбалість тих, від кого перш за все мав залежати порядок у державі, призвели до фактичної втрати завоювань" [Шевченко, 2008, с. 265], послужили Кулішеві матеріалом для написання роману "Чорна рада. Хроніка 1663 року". У ролі "композиційного стрижня автор уміло використав романічний мотив дороги" [Куліш, 1998, с. 13], по якій подорожують з Правобережної України паволоцький священик і полковник Шрам зі своїм сином Петром. Прямують вони на Лівобережну Україну в гості до наказного гетьмана Якіма Сомка. До того Сомка, що був обраний гетьманом на старшинській раді 1662 р., але не був

затверджений московським урядом, хоч і дотримувався союзу з Росією і відстоював зміцнення влади козацької старшини і який буде позбавлений гетьманства на Чорній раді у червні 1663 р., що відбулася під Ніжином. Уся подорож батька і сина Шрамів по обох частинах України складається із "сцен-зустрічей і сцен-зіткнень" [Куліш, 1998, с. 13] з різними людьми як за соціальним станом, так і за політичними переконаннями. Серед багатьох проблем, що їх письменник порушує у цьому творі, наголошує Ю. Гайдар, – це "головний гріх українців – внутрішній розбрат". Частина населення, особливо прості низові козаки, "так звана чернь", незадоволена ситуацією, що склалася в Україні, подалася до Січі, а та частина населення, що була більш обжитою, залишилася наодинці з труднощами, що виникали в повоєнному житті. Куліш майстерно окреслює суспільно-політичну та історичну ситуацію періоду Руїни, яка настала після смерті Богдана Хмельницького і "через взаємну заздрість і розбрат українців, і каже, що полковник Шрам, людина лицарської натури і великого ума, має якісь плани, як зарадити національному лихові" [Архів УВАН]. Ця заздрість і цей розбрат, змальовані письменником, постають у творі "страшним контрастом для такої прекрасної країни, яку ми відчуваємо вже в перших двох розділах" [Архів УВАН]. Правду писав Куліш: "усього півтора чоловіка нація, і ті живуть у незгоді", нація, що має "то сліпих, то п'яних і нетямних вождів". Необхідність єдності і згоди, що допомогла б українському народу об'єднатися навколо одного вождя, навколо однієї мети – завдання, яке ставив у творі Куліш. Письменник, на думку Гайдара-Лавріненка, "не підмальовує історичної дійсності, а любить давати її в контрастах і протилежностях". Так, наприклад, малюючи розшматованість України, Куліш показує і її "об'єднуючий святий центр – Київ, святиню, Єрусалим України" [Архів УВАН]. І наводить приклад, щоб слухач зриміше міг відчути ту консолідуючу роль, яку відігравав Київ, і ту втрачену красу: "тут саме виїхали вони із-за гори. Перед ними так і заблищало, так і замиготіло, так і замережило церквами, хрестами, горами і будинками. Святий город сявав, як той Єрусалим. Сонце ще не піднялось високо; [...] і все, що нагледіло око в Києві, усе горіло мов парча золототканная

[...]. Прочани перехрестились і сотворили молитву. [...] Весело й тяжко згадувати нам тебе, старий наш діду Києве! Бо й велика слава не раз тебе осіяла і великії злигодні на тебе з усіх боків збирались... Скільки-то князів, рицарства і гетьманів добуло, воюючи за тебе, слави! скільки-то на твоїх улицах, на тих старосвітських стогнах, на валах і церковних цвинтарях пролито крови християнської!" [Архів УВАН]. "За ким Київ – за тим уся Україна" – ця примовка давня, – говориться з радіостанції "Свобода", – і особливо важлива вона була в ту пору, яку описує Куліш у повісті "Чорна рада", та й чи лише тоді? Гайдар багато цитує художнього тексту Куліша, даючи можливість слухачеві милуватись мовою, діалогами, описами краєвидів, храмів, церков, розкриваючи за допомогою цих чинників головний зміст твору. Лавріненко немовби підтверджує думку Франка, що це "первый большой украинский роман, основанный на тщательном изучении истории и написанный прекрасным языком" [Франко, 1984, т. 41, с. 132]. Так само, як і Франко, Лавріненко, добре розумів, що автор "Чорної ради", пишучи твір, використовував не лише фольклорний матеріал, а намагався бути близьким до історичного тла тих подій, про які розповідав, намагався базувати події і факти твору на архівних матеріалах, документах, описах звичаїв народу і побуту, літописах. Для радіослухачів Гайдар робить пізнавальний екскурс у минуле, не "перестаючи бачити Україну, її пекучі проблеми" [Степаненко, 2008, с. 178]. говорить, що ще не минуло і десяти років після смерті Хмельницького, як з'явилися нові гетьмани – Іван Брюховецький і Павло Тетеря. Перший прийняв титул боярина, підбурював темний народ проти козацького проводу, щоб обезголовити Україну, тягнув на Лівобережну Україну московське військо і царських збирачів податків. А на Правобережжі так само запродався польському королеві Тетеря. Про все це розповідає старий полковник Шрам гетьманові Якиму Сомку, зустрівшись із ним у Печерському монастирі. А далі знову звучить Куліш. "Знаю й се, – каже Сомко, – уже пора нам знати, що нема там добра, де немає правди. [...] Ні, нехай у мене всяке, нехай і міщани, і посполитий, і козак стоїть за своє право, тоді буде на Вкраїні і правда, і сила. Шрам за сі слова обняв і поцілував гетьмана. "Дай

же, – каже, – Боже, щоб твоя думка стала думкою всякого доброго чоловіка на Україні." "І дай Боже, – додав Сомко, – щоб обидва береги Дніпровії приклонились під одну булаву!" [Архів УВАН]. Саме на такому історичному тлі і взяла перевагу думка про українсько-російське об'єднання, проповідником якого у "Чорній раді" виступає Сомко. Той Сомко, що потішав зажуреного Шрама своїми планами: "нехай лиш Господь нам допоможе зложити до купи обидва береги Дніпрові, тоді ми позаводимо усюди правні суди, школи, академії, друкарні, піднімемо Україну вгору, і возвеселим душі" [Архів УВАН], був обраний гетьманом на старшинській раді 1662 р., але не був затверджений московським урядом, хоч і дотримувався союзу з Росією, і який буде скараний "на горло" на Чорній раді 1663 р. Але проти такого роду планів Сомка повстав Брюховецький, який виступає в українській історії символом кар'єриста і зрадника. Він увійшов у довіру до запорожців, налаштував їх і селян проти городової частини козацтва, проти чинного гетьмана Сомка, наобіцяв усім багатства і рівності, а потай домовився з царем про скликання Чорної ради, щоб повалити законного гетьмана Сомка. Гайдар-Лавріненко називає це "фальшивою демократією, дещо подібною до більшовицької демагогії часів революції, яка кінчається ярмом для того самого народу". Далі іде опис, так званих демократичних виборів, де за допомогою підкупу, обману, застосування сили та крикливого безладу, що закінчується запланованою бійкою перемагає запланований переможець. Брюховецький прийняв царські дари, Сомка чекала в'язниця, а згодом страта за вказівкою того ж Брюховецького. "Анархія залила Україну. Полилася кров від братовбивства" [Архів УВАН]. Лавріненко своїми коментарями, уривками з повісті Куліша "Чорна рада" дає зрозуміти слухачам, що над "конкретно-історичним, історіософським змістом "Чорної ради" вивищується релігійно-філософський" зміст [Нахлік, 2007, с. 113], отже, загальнолюдський. На думку Гайдара-Лавріненка, "сцена Чорної ради нагадує події 1919 р., коли Ленінові агенти призвели до вбивства отамана Григор'єва на великій раді його і Махнового війська". Першим гетьманом України, який поїхав до Москви "побачити пресвітлі очі государя", став Брюховецький. Тоді ж Брюховецький склав із царем угоду, знану під назвою

"Московські статті". Згідно з пунктами цієї угоди Україна потрапляла під "економічну кормигу, під військову окупацію, втрачала незалежність української церкви". Ще через два роки Москва і Польща поділили Україну по Дніпру. Загальна руїна "впала тяжкою карою на всі шари населення України, що не зуміли взаємно себе і свого гетьмана шанувати" [Архів УВАН]. Тоді всі й пізнали вартість слів, обіцянок і вчинків зрадника і демагога Брюховецького. "Туга покриває прозорим серпанком повість Куліша "Чорна рада", а над усім звучить мудра пересторога старого козацького полковника Шрама: "Блюдіться, да не порабощені будете" [Архів УВАН].

Лавріненко зумів через твір, написаний більше 100 років назад, показати головні проблеми українства – як тодішні, про які писав Куліш, так і наголосити на питаннях, що особливо актуальні були в часи звучання передачі: збереження історичної пам'яті, віра в Бога, розбрат. "Тяжкі часи переживає Україна, – писав Гончар. – Та ще оцей національний розбрат. [...] Посліпли люди, і, здається, нічим їх не примирити" [Гончар, 2004, с. 484].

Завершує Куліш "бурхливу й трагічну епопею "Чорної ради" примирливо-оптимістичним акордом": "[...] так то усе те лихо минулось, мов приснилось. Яке то воно страшне усякому здавалось! [...] Се так, як от інколи схопитися завірюха – громом гримить, вітром бурхає, світу Божого не видно; поламле старе дерево, повиворочує з корінням дуби й берези: а чому указав Господь рости й цвісти, те й останеться, і красується весело та пишно, мов ізроду і хуртовини не бачило" [Архів УВАН].

Уривки з повісті Пантелеймона Куліша "Чорна рада", що звучали в ефірі разом із коментарями Ю. Гайдара-Лавріненка, розширили уявлення слухача і про творчість "українського Вальтер Скотта", і про ті проблеми, що порушував Куліш у ХІХ ст. і які залишаються актуальними і сьогодні. Невже історія повторюється і нічому не вчить? А ми добре знаємо, як до цього питання підходили радянські ідеологи, що позбавляли українців їх історичного минулого і ретушували сьогодення, руйнували церкви і собори та архітектурно-історичні будівлі, забороняли і відсторонювали людину від віри в Бога, а головне – руйнували

людські душі. Лавріненку боліла втрата традицій, пов'язаних з українським історичним минулим. А в той же час на його Батьківщині виростили цілі покоління українців "без жодних знань справжньої історії нації, без розуміння українського національного духу" [Лук'яненко, 2006, с. 172].

Голос Ю. Гайдара-Лавріненка, що звучав у радіопередачах, волав до України. То був голос не лише за відродження традицій, то був голос сина за те, щоб воскресала духовність народного життя, що мала відродити дух нації. "Треба нам, треба отого просвітлення душі!", – писав Олесь Гончар [Гончар, 2004, с. 484]. Творчий колектив радіостанції "Свобода" вірив, що той час, коли відбудеться "просвітлення душ", неодмінно настане.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Архів автора.
Архів Української вільної академії наук (УВАН) США.
Гончар О. Щоденники : у 3 т. / Олесь Гончар ; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Гончар. – К., 2004. – Т. 3. – 606 с.
Куліш П. Твори : у 2 т. / П. Куліш ; вступ. ст., упоряд. і прим. Є. Нахліка. – К., 1998. – Т. 1. – 750 с.
Лук'яненко Л. Національна ідея і національна воля / Л. Лук'яненко. – К., 2006. – 288 с.
Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель : у 2 т. / Є. Нахлік. – К., 2007. – Т. 1. – 463 с.
Новь. – СПб., 1885. – Т. 4, № 13. – 133 с.
Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1911. – Т. 7. – 180 с.
Письма П. Кулиша к О. Бодянскому // Киев. старина. – 1897. – Т. 58, кн. 9. – 408 с.
Степаненко М. Публіцистична спадщина Олесь Гончара / М. Степаненко. – Полтава, 2008. – 396 с.
Франко І. Збір. творів : у 50 т. / І. Франко. – К., 1976–1986.
Шевченко В. Україна духовна: постаті, події, явища / В. Шевченко. – К., 2008. – 572 с.

REFERENCES

- Arkhiv avtora.*
Arkhiv Ukrainskoi vilnoi akademii nauk (UVAN) SShA.
Honchar O. Shchodennyky : u 3 t. / O. Honchar. – Kyiv, 2004. – T. 3. – 606 s.
Kulish P. Tvory : u 2 t. / P. Kulish ; vstup. st., uporiad. i prym. Ye. Nakhlika. – Kyiv, 1998. – T. 1. – 750 s.

- Lukianenko L. Natsionalna ideia i natsionalna volia / L. Lukianenko. – Kyiv, 2006. – 288 s.
- Nakhlik Ye. Panteleimon Kulish : osobystist, pysmennyk, myslytel : u 2 t. – Kyiv, 2007. – T. 1. – 463 s.
- Nov. – SPb., 1885. – T. 4, № 13. – 133 s.
- Perepyska Mykhaila Drahomanova z Mykhailom Pavlykom. – Chernivtsi, 1911. – T. 7. – 180 s.
- Pisma P. Kulisha k O. Bodianskomu // Kyevskaia starina. – 1897. – T. 58, kn. 9. – 408 s.
- Stepanenko M. Publitsystychna spadshchyna Olesia Honchara / M. Stepanenko. – Poltava, 2008. – 396 s.
- Franko I. Zibr. tvoriv : u 50 t. / I. Franko. – Kyiv, 1976–1986.
- Shevchenko V. Ukraina dukhovna: postati, podii, yavyscha / V. Shevchenko. – Kyiv, 2008. – 572 s.

Стаття надійшла до редакції 23.10.19.

M. M. Kononchuk, PhD, Associate Prof,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

"CHORNA RADA" BY PANTELEIMON KULISH IN YURIY LAVRINENKO'S RADIO JOURNALISM "LITERARY WORLD"

The article deals with the forbidden in the Soviet times novel of the Ukrainian classical writer Panteleimon Kulish (1819–1897) "Chorna Rada" to which the series of radio broadcasts by renowned cultural scientist and literary critic Yuriy Lavrinenko (1905–1987) in the "Literary World" project on the radio "Svoboda" (Liberty) in New York in the 60th of the XX century was dedicated. The journalistic heritage of Yuri Lavrinenko is an interesting phenomenon in the history of journalism of the Ukrainian diaspora. In his radio programs, he spoke about many Ukrainian writers – the 19th and 20th centuries, such as Ivan Franko, Lesia Ukrayinka, Panas Myrny, Vasyl Stefanyk, Stepan Vasylchenko, Pavlo Tychyna, Mykola Vorony, Mykola Kulish, Mykola Khvylioviy, Andriy Malyshko, Dmytro Pavlychko, Vasyl Symonenko, Lina Kostenko, Vasyl Stus, Svitlana Yovenko, Valery Shevchuk and others. He spoke about the peculiarities of artistic texts and the political position of the authors. These programs were very valuable because they carried the truth into the world about Ukraine, Ukrainian culture and Ukrainians. Yuri Lavrinenko prepared many programs about Taras Shevchenko – a great citizen of Ukraine, famous poet and artist. After him, Yuri Lavrinenko devoted most of his radio programs about Panteleimon Kulish. These programs draw attention to the severity of the problems and the courage to be open and to solve them.

Keywords: history, story, hetman, radio publicistics, Ruin, radio project, internecine war, the past.